

СУДИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

КОБЗЄВА Тетяна Анатоліївна - кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки юридичного факультету Сумського державного університету

УДК 342.5(477)

В статті для досягнення цілі дослідження проаналізовані основні положення нормативно-правових актів, які регламентують фінансову систему України. Определен исчерпывающий перечень судебных органов, осуществляющих управление указанной сферой деятельности. Отмечено, что судебные органы занимают особое место в системе государственных субъектов управления финансовой системой, поскольку их деятельность направлена на защиту и восстановление нарушенных, оспариваемых прав, свобод и интересов физических и юридических лиц

Ключові слова: суд, система, фінансова система, державний суб'єкт, управління, захист прав.

Постановка проблеми

Відповідно до конституційних положень людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним її обов'язком [1]. Задля забезпечення реалізації вищенаведених конституційних положень у нашій державі функціонують відповідні правоохоронні та контролюючі органи, а особлива роль відведена судовій формі захисту порушених або оспорюваних прав, свобод та інтересів. Не є винятком і сфера управління фінансо-

вою системою, здійснення правопорушень в якій може привести до завдання суттєвої шкоди фінансовій системі країни.

Стан дослідження. Дослідженню системи державних суб'єктів, що здійснюють управління фінансовою системою, приділялась увага в дослідженнях таких вчених, як: М. Карлін, В.Опаріна, В. Оспіщева, В. Федосова, К. Бріольта, В. Кротюк, Л. Ларіної, Я. Міркіна, А. Муричова, Д. Ховарда та ін. Проте недостатньо уваги приділено судам, які займають важливе місце у системі державних суб'єктів управління фінансовою системою України.

Саме тому **метою** статті є: визначення місця та особливостей судів у системі державних суб'єктів управління фінансовою системою України.

Виклад основного матеріалу

Досліджуючи сутність судових органів у системі державних суб'єктів управління фінансовою системою, слід зазначити, що відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Відповідно до ст. 147 Основного Закону України Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України й дає офіційне тлумачення Конституції України

та законів України [1]. Окрім цього, правовий статус вищенаведеного судового органу визначено в положеннях Закону України "Про Конституційний Суд України" від 16 жовтня 1996 року. Відповідно до ст. 13 вищенаведеного нормативно-правового акта Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки в справах щодо: конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; додержання конституційної процедури розслідування та розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; офіційного тлумачення Конституції та законів України; відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України; порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України [2]. Таким чином, Конституційний Суд України хоча й не здійснює діяльність, що має пряме відношення до сфери управління фінансовою системою, все ж таки виконує ряд важливих завдань у цій сфері – визначає конституційність правових засад досліджуваної системи.

Окрім Конституційного Суду України, в межах національної системи функціонують також суди загальної юрисдикції. З точки зору участі судів загальної юрисдикції в правовідносинах, пов'язаних із управлінням фінансовою системою, відповідні вищі спеціалізовані суди (Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України) згідно із ч. 1 ст. 22 Бюджетного кодексу України виступають головними розпорядниками бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України [3]. Разом із тим, у контексті нашого дослідження, суди загальної юрисдикції представляють для нас інтерес з точки зору їх

основної діяльності – здійснення правосуддя. Іншими словами, приймаючи відповідні судові рішення, суди загальної юрисдикції впливають на правовідносини, пов'язані із здійсненням управління фінансовою системою. Так, як слідує з положень ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, загальні суди здійснюють правосуддя в кримінальному провадженні задля захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4]. Слід звернути увагу на те, що згідно зі ст. 11 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [5].

Зазначимо, що, окрім суспільно-небезпечних діянь, до компетенції загальних судів віднесено здійснення судового розгляду в справах про адміністративні правопорушення. Як зазначено в ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (далі – КпАП України), адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права та свободи громадян, на встановлений порядок управління й за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6]. Так само, як і кримінальне, законодавство про адміністративні правопорушення не містить окремої глави, присвяченої правопорушенням у сфері управління фінансовою системою. Більше того, не всі адміністративні правопорушення в наведеній сфері роз-

глядаються в судовому порядку. Разом із тим проведення комплексного аналізу положень КпАП України із урахуванням особливостей розмежування компетенції органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, дозволило дійти до висновку, що загальні суди як суб'єкти управління фінансовою системою розглядають справи про адміністративні правопорушення в цій сфері.

Отже, здійснюючи правосуддя в зазначених вище категоріях справ (кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення), загальні суди вирішують важливе як для держави, так і для українського суспільства завдання – забезпечення невідворотності покарання за вчинення правопорушень у сфері управління фінансовою системою; захист і відновлення порушених прав, свобод та інтересів постраждалих від правопорушення осіб і держави; недопущення вчинення нових правопорушень у сфері управління фінансовою системою.

Зазначимо, що, окрім вищенаведеного, до компетенції загальних судів чинним національним законодавством віднесено також розгляд цивільних справ, тобто здійснення цивільного судочинства. Відповідно до ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. При цьому з аналізу ст. 15 вищенаведеного нормативно-правового акта слідує, що в порядку цивільного судочинства суди розглядають справи щодо: 1) захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин; 2) інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства [7]. Таким чином, приймаючи судові рішення в цивільних справах загальні суди хоча й не діють як суб'єкти управління фінансовою

системою, однак визначають засади розвитку вже фінансових правовідносин у такій сфері суспільного життя.

Наступними судовими органами в системі державних суб'єктів управління фінансовою системою виступають господарські суди. Так, відповідно до положень Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 року підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (в тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з установленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених законодавством заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. При цьому у випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні й інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності [8]. Задля здійснення характеристики господарських судів як суб'єктів управління фінансовою системою проаналізуємо деякі із законодавчих положень, що визначають компетенцію даних органів державної влади. Так, як прикладу, зазначимо, що згідно зі ст. 12 Господарського процесуального кодексу України господарські суди здійснюють правосуддя, зокрема, у справах у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, у тому числі щодо приватизації майна, та з інших підстав, крім: спорів про приватизацію державного житлового фонду; спорів, що виникають при погодженні стандартів та технічних умов; спорів про встановлення цін на продукцію (товари), а також тарифів на послуги (виконання робіт), якщо ці ціни й тарифи відповідно до законодавства не можуть бути встановлені за угодою сторін; спорів, що виникають із публічно-правових відносин та віднесені до компетенції Конституційного Суду України та адміністративних судів; інших спорів, ви-

рішення яких відповідно до законів України та міжнародних договорів України віднесено до відання інших органів [9]. Разом із тим у ст. 179 вищенаведеного нормативно-правового акта визначено, що майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями [8]. У контексті досліджуваного питання варто зазначити, що органи держави можуть виступати повноцінними сторонами господарських договорів. Зокрема, у ст. 183 Господарського кодексу України визначено особливості укладання господарських договорів за державним замовленням. Більше того встановлено, що договори за державним замовленням укладаються між визначеними законом суб'єктами господарювання – виконавцями державного замовлення та державними замовниками, що уповноважені від імені держави укладати договори (державні контракти), у яких визначаються господарські зобов'язання сторін і регулюються відносини замовника з виконавцем щодо виконання державного замовлення [8]. Із приводу зазначеного вище слід зазначити, що фінанси підприємств є однією із складових частин фінансової системи, а отже, вирішуючи господарські справи наведеної категорії (укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів за державним замовленням), господарські суди діють як повноцінні суб'єкти управління такою системою, так як приймаючи відповідні рішення, впливають на зміст даних правовідносин.

Окрім вищенаведених державних органів, у системі судів загальної юрисдикції функціонують адміністративні суди. Юрисдикція, повноваження адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснення адміністративного судочинства визначено в положеннях Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (далі – КАС України). Зокрема, у вищенаведеному нормативно-правовому акті

встановлено, що завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ. Як зауважує авторський колектив навчального посібника “Адміністративний процес України” під час характеристики поняття, змісту та видів адміністративних процесуальних правовідносин, що їх обов'язковим учасником є суб'єкт владних повноважень, наявність якого характеризує їх як публічно-правові й лише в такому випадку вони можуть бути предметом розгляду та вирішення в адміністративному суді [10, с. 70]. Як визначено в ст. 3 КАС України, суб'єкт владних повноважень – це орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [11]. Зазначимо, що аналіз категорії публічно-правових спорів, які підвідомчі адміністративним судам, дає змогу дійти до висновку про особливе місце таких судових органів у системі державних суб'єктів управління фінансовою системою взагалі й серед судів загальної юрисдикції зокрема. У даному випадку мова йде про те, що юрисдикція вищенаведених судових органів поширюється, зокрема, на: спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності; спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції в сфері управління, в тому числі делегованих повноважень; спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України. При цьому

аналіз глави 6 “особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ” КАС України надав змогу виокремити адміністративні справи, вирішення яких адміністративними судами має пряме й важливе значення в питанні управління фінансовою системою. До вищенаведеної категорії адміністративних справ нами було віднесено наступні: ст. 171 КАС України – провадження в справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування й інших суб’єктів владних повноважень; ст. 171-1 КАС України – провадження в справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів; ст. 183-6 КАС України – провадження в справах щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб’єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності [11]. Вищенаведений перелік свідчить про особливість завдань, які вирішують адміністративні суди як суб’єкти управління фінансовою системою України, так як постановляючи відповідні судові рішення в будь-якій із зазначених категорій адміністративних справ, вони можуть: визнати нормативно-правовий акт, який встановлює правові засади управління фінансовою системою незаконним чи таким, що не відповідає правому акту вищої юридичної сили, повністю або в окремих його частинах; стягнути кошти за податковим боргом; зупинити виконання видаткових операцій платника податків на рахунках платника податків; підтвердити обґрунтованість адміністративного арешту майна платника податків; надати дозвіл на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває в податковій заставі; накласти арешт на фінансові активи, що пов’язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки

ООН, а також зняти арешт з таких активів та надати доступ до них; тощо.

Висновок

Таким чином, судові органи посідають особливе місце в системі державних суб’єктів управління фінансовою системою, так як здійснюють діяльність, спрямовану на захист і відновлення порушених, оспорюваних прав, свобод та інтересів як фізичних та юридичних осіб, так і держави в цілому шляхом прийняття відповідних судових рішень. Разом з тим, у контексті вищенаведеного слід зазначити, що судові органи як суб’єкти управління фінансовою системою здійснюють наведену діяльність тільки в разі звернення зацікавленого суб’єкта (фізичної або юридичної особи; органів державної влади та місцевого самоврядування) до них. Іншими словами, судові органи відповідно до положень чинного національного законодавства самі не можуть ініціювати процес судового розгляду і, як наслідок здійснити захист і відновлення порушених прав, свобод та інтересів вищенаведених суб’єктів, не допустити настання таких порушень у майбутньому.

Література

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Конституційний Суд України : Закон України : від 16 жовт. 1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України : від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України : від 13 квіт. 2012 р. № 4651- VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 –26. – Ст. 131.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України : від 07 груд. 1984 р. № 8073-X // Відомості Верхо-

АНОТАЦІЯ

У статті для досягнення мети дослідження проаналізовано основні положення нормативно-правових актів, що регламентують фінансову систему України. Окреслено вичерпний перелік судових органів, що здійснюють управління зазначеною сферою діяльності. Наголошено, що судові органи посідають особливе місце в системі державних суб'єктів управління фінансовою системою, оскільки їх діяльність спрямована на захист і відновлення порушених, оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

SUMMARY

The article in order to achieve objectives of the study analyzed the main provisions of a number of regulations that govern the financial system of Ukraine. Outlined a comprehensive list of the Judiciary, which manage the mentioned field of activity. Emphasized that the courts occupy a special place in state business financial management system, since they are aimed at the protection and restoration of violated, disputed rights, freedoms and interests of individuals and legal entities

вної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України : від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41. – Ст. 492.

8. Господарський кодекс України : Закон України : від 16 січ. 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

9. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України : від 6 лист. 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

10. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : [навч. посіб.] / А. Т. Комзюк, В. М. Бєвзенко, Р. С. Мельник. – К. : Прецедент, 2007. – 531 с.

11. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України : від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.